

TANULMÁNYOK.

A FRANCIA KÖZÉPISKOLA ÉS AZ 1902. ÉVI ÚJ TANTERV.

A francia középiskola intézményét ép úgy, mint minden szellemi intézményt, csak történeti alapon lehet megérteni és jellemezni. A legutóbbi reformmal fejlődésének egy új korszakába lépett és a mult ismerete nélkül nem lehet róla helyes képet adni. A történeti bevezetést annak dacára két okból mellőzöm: egyrészt e jelentés keretét túlságosan kiszélesítené, másrészt van e kérdéstről kiváló magyar munkánk, ez dr. Fináczy Ernő könyve «A francia középiskola multjáról és jelenéről». Ezért csak a legszükségesebb történeti adatok megemlítésére szorítkozom, hogy a legutóbb lezárult korszakot vázoljam és a jelen fejlődésnek a multtal való kapcsolatára mutassak.

A középiskolai tanítás sokáig egységes volt és a klasszikus tanításból állt Franciaországban. A tudományok fejlődése, az emberi tudat bővülése szükségessé tette 1852-ben a bifurkációt, mely előbb a harmadik, később a negyedik osztállyal kezdődött (IV° és III°). 1865. Duruy megteremti a szaktanítást (enseignement secondaire spécial), melyet teljesen elkülönített a klasszikus tanítástól. Négy évfolyamból állott és voltaképp alig különbözött a felsőbb népiskolától. A szülők mégis szivesebben küldték fiaikat a középiskola ez osztályaiba, mert a népiskola ingyenes tanítása nem elégítette ki becsvágyukat; gyermekeiket fizetéses iskolában akarták neveltetni. A négyéves tanfolyam 1881-ben ötre, 1886-ban hatra emelkedett. 1890—1891 óta «enseignement moderne» elnevezés alatt szerepelt.

Ez a mi főreáliskoláinknak megfelelő tanfolyam. Ugyannyi éven át folyt, mint a klasszikus tanítás, sőt annál nagyobb óraszámmal és így semmi ok sem volt az elvégzése után szer-

zett érettségi bizonyítványtól (baccalauréat) az egyenjogúságot megvonni, amit a miniszteri reformrendelet elismert. Az érettségi vizsgát Jules Simon 1874-ben két részre osztotta, mindkettőt egy évi időközzel lehetett letenni. Ez megmaradt az új renddel is, de eltűnt az irodalmi és természettudományi érettségi megkülönböztetése; a helyébe lépett többágú érettségi vizsgálat egységes, a szerzett oklevél egyenjogú.

A tanítás régi rendje nem felelt meg a francia társadalom sokoldalú szükségletének és a sajtóban és irodalomban egyre hangosabbá vált a panasz. Berthelot,¹ Lanson,² Michel H.³ röpirataira hivatkozom, amelyek részben a reform küszöbén jelentek meg. A francia képviselőház rendkívül széleskörű «enquête»-t rendelt el, amely 1899-ben hat in 4° kötetben 3000 lapon jelent meg.⁴ A bevezetés (1—300 l.) összefoglalja a beküldött vélemények eredményét; a statisztikai rész becses forrása a francia középiskolák legutóbbi állapotára vonatkozó adatoknak. Hivatalos statisztika azóta nem jelent meg, és ily adatok hiánya megnehezíti a tájékozódást a francia középiskolák körében. A közoktatásügyi bizottság jelentése alapján a miniszter a képviselőháznak előterjesztést tett és ezt a ház 1902-ben elfogadta. Elyben döntött a középiskolák mai rendjére nézve, a részletek tárgyalásába nem bocsátkozott, miután azok illetékessége körén kívül esnek. A reformot tehát az egész francia társadalom teremtette meg, melynek minden osztálya, sőt minden tagja megnyilatkozhatott, de döntő érvényű volt a tanügyi körök véleménye. Legjobban jellemzi Leygues miniszter 1902 jan. levele a képviselőház közokt. biz. elnökéhez, habár csak az ideális mértéket tarthatta szem előtt, nem a valóságot. Életbe léptette az 1902. máj. 31-iki, jul. 19-iki, 1903 aug. 3-iki, 1905 jul. 27, 28 és szept. 15-iki rendelet. A matematika tantervét egyszerűsítette az 1905 jul. 27-iki rendelet. Az elmúlt tanév tehát a reform ötödik éve volt és még korai volna gyakorlati eredményéről végleges ítéletet mondani. Csak általános benyomásokat foglalhatok össze és nem tartom megokoltnak a közoktatásügy-

¹ Berthelot, La crise de l'enseignement secondaire. Revue des deux mondes, 1891 febr. 15.

² Lanson, L'Université et la société moderne, Paris, 1901.

³ Michel Henry, Notes sur l'enseignement secondaire, 1902.

⁴ Enquête sur l'ens. sec. Rapports, Paris, 1899.

ről papirosan lévő tantervek és rendeletek alapján alkotni véleményt. A külföldi sajtóban a reform életbe léptetése évében hangzottak bíráló, elítélő¹ vélemények és ezeket ismételtették, sokan napilapjainkban, folyóiratainkban. A reform eredményét az új rend alól kikerült tanulók első érettségi vizsgálata (tehát két év) vagy inkább azoknak az életbe lépése után lehet és szabad megbírálni. Rendkívül korai, mondja *Calmette*, dijoni egy. tanár az érettségire vonatkozó 1907-iki Enquête² alkalmából, nem az érettségi új rendeletnek módosítására, hanem csak megbírálására gondolni. A tanítás bármelyik ágára nézve a legnagyobb veszedelem a tantervek változékonysága. *Richard* bordeaux-i tanár belevonja a tanárképzést és csak akkor kíván végleges ítéletet mondani, ha az új rend alól kikerült tanári nemzedék foglalja el az előző helyét és veszi át az ifjúság nevelését. A tanári képesítés ment át a leggyökeresebb változáson, mert pædagogiai előtanulmányt és próbaidőt kíván. A tanári kar átalakulásával várható csak a vizsgázó tanulók képességeinek megváltozása, ami azután a reform eredményéről fogalmat adhat. Az érettségire jelentkező tanulókat ma még oly tanárok tanították, akik szorgalmuk és tehetségük dacára sem ismerik eléggé a gyermek lélektanát és nem használják fel a gyermek lelki tevékenységének felkeltésére alkalmas módszereket. *Chabot* lyoni egyetemi tanár az egész reformot a tanárképzés és a pædagogiai módszer szempontjából itéli meg és ezzel a kérdés mélyére hatol. De ép francia földön az intézmények nem szoktak ily lassan átalakulni és szellemi téren a biológiai törvények nem érvényesülnek megszorítás nélkül. Ezért a reform életbeléptetésének ötödik évében is kiemelhetünk már néhány szembeszökő változást és megfigyelhetjük a tanterv szavai hogyan öltenek testet a jelenlegi tanári karok kezében.

A francia középiskola fejlődésében és legutóbbi átalakulásában szembetűnő a szociális jelleg. Egy kiváló pædagogus ebből a szempontból így határozta meg a középiskolát (*Buisson*)³: azokra a családokra nézve hozzáférhető tanítás, akik gyerme-

¹ Grävell, Der neue Lehrplan des franz. Gymnasiums. Berlin, 1902, in-8°.

² *Crouzet*, Pour et contre le Baccalauréat. Paris, 1907.

³ Langlois Ch. V. La question de l'enseignement secondaire en France et à l'étranger. Paris, 1900, in-12°.

keiket aránylag előrehaladott korig eltarthatják, anélkül hogy azok kenyérkeresetére rászorulnának. A miniszter levele értelmében is a tanítás a nemzet egészének szól és kettős célja van: egyrészt a munkásosztály érdekében felvilágosult szellemi arisztokráciát nevel, mely önzetlen kutatásnak szenteli erejét, másrészt a munkástábort szervezi, annak vezérkart és keretet ad. Ez az állami szocializmus volt a vezető szempont a reformjavaslatban, mely az egész nemzet közremunkálásának eredménye.

Az állami iskolák tanulmányi és fegyelmi rendjében meglepő az egyformaság, amely nemcsak egy intézet falain belül, hanem a különböző városok intézeteiben is annál feltünőbb, mivel a rendtartásnak nincs egyöntetű szövegezése, kidolgozott egységes rendszere, hanem rendeletek, határozatok tömkelegéből áll, melyekből a gyakorlat kifejlődött. Az iskola belső életének jellemzésénél hivatkozhatom néhány módosításra, melyek közül legfontosabb az igazgató kezdeményezési jogának erősítése mindarra nézve, amit főképp az internátusi nevelés megkíván.

A tanterv azonban gyökeresen átalakult. Jellemző elsősorban a népiskola és a középiskola elkülönítése, az utóbbinak az előző fölé rendelése. A régi tanterv VIII° és VII° osztályai a népiskola harmadik és negyedik osztályának feleltek meg és a középiskola keretébe voltak illesztve. Az új tanterv a négy elemi osztályt külön egésznek tekinti, amely előkészítő és elemi szakaszra oszlik két-két osztállyal. A liceumokban és kollégiumokban többnyire megvannak ezek az osztályok és az iskolák igazgatói hangsúlyozzák, hogy a tanulóknak nagy előnyére válik, ha már a középiskolával kapcsolatos elemi iskolát végzik. Az iskola így biztosítja az első évtől kezdve a homogén tanulóanyagot.

A középiskolai tanítás két ciklusra oszlik: az alsó négy, a felső három tanfolyamból áll. Az első osztályba lépő tanuló választhat a latin vagy latin nélkül való tanfolyam között. A harmadik osztálytól kezdve a latint tanulók ehhez vehetik a görögöt vagy csak a latint folytatják, tehát ismét két csoportra oszlanak. A negyedik osztállyal minden tanuló bizonyítványt kaphat, a kapott jegyek és a tanárok véleménye alapján. Vizsgát azonban nem kell kiállniuk, mert a nyilvános vizsga a miniszter szavai szerint a tanárok és tanulók főgondját tenné,

ólomsúlyként nehezednék az első ciklusra és ezt minden szabadságtól megfosztaná. Akik tanulmányaikat folytatják, az érettségi vizsgáló bizottságnak benyújthatják a szerzett bizonyítványt, melyet a bizottság ép úgy számba vesz, mint az iskolai osztályzókönyvet (livret scolaire). Az iskolák igazgatóinak jogában áll, hogy azok számára, akik nem készülnek érettségi vizsgára, külön két éves tanfolyamot szervezzen, amely a négy alsó osztállyal hatosztályú polgári iskolának felel meg. Ily tanfolyamot tudomásom szerint sehol sem szerveztek.

A második ciklusba lépő tanuló négy csoportosítás közt választhat, melyeknek jellegzetes tárgyai: latin és görög (A), latin és modern nyelvek (B), latin és természettudományok (C), természettudományok és modern nyelvek (D). A tanulók aszerint, amint görögöt és latint, csak latint vagy csak modern nyelveket tanultak, választanak a négy csoportosítás közül. Akik görögöt tanultak, rendszeren azt folytatják, akik csak latint, választhatnak a három további csoport közül. Akik modern nyelveket tanultak, párosítják ezeket a természettudományokkal. Voltakép három iskola egyesül a teljes liceumban: a német főgimnázium, reál-gimnázium és főreáliskola vagy a magyar főgimnázium és nem kötelező latin tanítással bíró főreáliskola. Valamennyi csoport befejezője az érettségi (baccalauréat), mely különböző, a csoportoknak megfelelő vizsgálati tárgyakból áll, de egyenlő tanulmányi évet feltételez és egyenlő jogositással jár. Egyes pályák ugyan el vannak zárva, pl. a görögöt nem tanulók elől a nyelvtanári, de a miniszter szavai szerint szükségtelen attól eltiltani. Ha valaki kivételesen nyelvtanári vizsgára jelentkezik és természettudományokból tett érettségét, magán úton tanul görögül és nem szabad útját vágni, hanem szándékát inkább méltányolni kell. E liberális felfogást viszonyainkra való tekintettel kiemelendőnek tartom, mert nálunk a tanügyi közvéleményben országos mozgalmat eredményezett, amely gimnáziumaink régi tantervének felforgatására irányult csak annak a kérdésnek eldöntése kedvéért, vajjon két tucat főreáliskolánknak megadják-e az egyenjogositást. Ezt talán a törvény csekély módosításával és a tanügy javára el lehetne dönteni; megadását a kor szelleme úgylát multhatatlanul megkívánja.

A francia iskola tanítási rendjét sokan bonyolultnak, meszkéltnek tartják, de csak látszólag az. A valóságban a tanterv

sokféle elágazó osztályai a helyi viszonyoknak, a tanulók számának és hajlamának megfelelően nagy mértékben egyszerűsödik. A francia iskolákban nem az egyes tanulócsoporthok, hanem a szaktárgyak szerint alakul az órabeosztás vagy helyesebben a két elv párosul. A miniszteri utasítások kiemelik, hogy ugyanazon osztályban a különböző csoportok a közös tárgyakat együtt tanulják és azokra nézve a tanterv is azonos. Az első és második osztályban közös a modern nyelvi, a történelmi, a mértani rajzi és a földrajzi óra, a harmadikban és negyedikben ezekhez járul az erkölcsstan. Az ötödik osztályban a négy csoport együtt tanulja az újkori történelmet, a földrajzot, a modern nyelveket és a szabadkézi rajzot; az első három (A, B, C) még a franciát és latint, az első kettő (A, B) az újkori történetet és a modern nyelveket tanuló két csoport (B, D) a második modern nyelvet stb. Sőt a tananyag egy bizonyos részének tárgyalására, tehát ideiglenesen, összevonhatók a hetedik osztály csoportjai (philosophie et mathématiques) a filozófiai órákon. Miután a tantárgyak száma nem nagyobb tantervünk tárgyainál, az elsoroltakon kívül csak néhány tárgy marad, melyet egyes csoportok külön tanulnak, pl. a harmadikban fizikát és kémiát (B) vagy görögöt, latint és modern nyelveket, amelyek az elágazódás alapjául szolgálnak. Ehhez járul, hogy egyes vidékeken a fakultatív tárgyak közül néhányat a tanulók egyáltalában nem választanak, tehát az a tantárgy kiesik. Így a modern nyelvek közül a tanuló német, angol, dán vagy spanyol közt választhat, a legtöbb vidéki iskolában azonban vagy a németet, vagy az angolt tanulják.* Nancyban csak egy éve van angol tanár és az angol második tárgyként szerepel. A főiskolákra előkészítő szaktanfolyam minden ága (Cours de préparation à l'École mil. de S. Cyr, à l'Éc. Navale, à l'École Polytechnique stb.) csak néhány iskolában van meg, a többi a szükség szerint egyet-kettőt szervez és már az alsó osztályoktól kezdve arra készíti elő a tanulókat. Az iskola szakszerű előkészítővé válik és egyéni jelleget nyer. A megfelelő főiskolai tanfolyamra nem képesítő csoportok néptelenek, sőt teljesen megszűnnek. Végre az első és második ciklus elválasztá-

* Spanyolt csak Toulouse és Montpellier főigazgatóságai területén, nevezetesen Bédarieux, Béziers, Clermont, Lodève, Pézenas liceumaiban. L'Ens. des langues vivantes, Rev. univ. 1907 jul. 15.

sával az iskola kis és nagy liceumra oszlott, amelyek néha külön épületben vannak. Nemcsak a párisi St. Louis liceum, hanem a bordeaux-i, lyon-i fiókiskolákból kapja a második ciklusba, illetőleg a negyedik osztályba lépő tanulókat. A közös órákon egyesített tanulók sem tehetik zsúfolttá az osztályt, mert a rendelet ennek káros hatását úgy az értelmi, mint az erkölcsi nevelés szempontjából hangsúlyozza és az intézetek vezetőinek kötelességévé teszi megfelelő párhuzamos osztályok nyitását. A modern nyelvek óráin nem lehet húszonöttnél több tanuló és a más órákon látható legnagyobb szám negyvenen jóval alul marad. Minden jelentkező tanulót felvesznek és párhuzamos osztályok nyitása esetén az igazgatók megfelelő tanerőkről is gondoskodnak, úgy, hogy ebből a szaktanárookra semmiféle túltelhelés vagy aránytalan órabeosztás nem származik.

Említettük, hogy ha a második ciklusban és a szaktanfolyamán sok a tanulók száma, az iskola kettéválk és az első ciklus egy aligazgató felügyelete alatt külön iskolát képez. Az egész azért egy igazgató vezetése alatt áll és egy egyénnek befolyása ily nagy tömegre nem fog érvényesülni. Ezt talán vidéki városokban is több liceum felállításával lehetne ellensúlyozni, amit a közoktatásügyi kormány mindeddig elkerült. Oly városokban, mint Bordeaux, Toulouse, Lyon, voltaképp csak egy liceum van, amely időnként egy-egy fiókiskolába telepíti feleslegét. Nem a tanterv bonyolult volta, hanem a tanulók és osztályok nagy száma okozza a vezetés nehézségeit. A tanterv jó oldala, hogy megvan benne a rugalmasság, az alkalmazkodóképesség az idő és hely kívánalmaihoz. Minden tanfolyam nincs meg egy-egy intézetben, de megvan a lehetőség a tanterv keretében új csoportosítás, új szaktanítás szervezésére, új tantárgy bevezetésére. Pl. a kereskedelem iránya új vasut vagy hajóút nyitásával szükségessé teszi az olasz nyelv tanítását, bármely liceum a szükséges tanerőt kérheti és a nyelvet taníthatja; vagy egy vidéki csonka egyetem orvosi kart kap, a város liceuma a latin nyelv és természettudományok csoportosításával előkészíti tanulóit erre a szakra, habár azok talán addig ezt a csoportosítást nem választották. Hangsúlyoztuk a reform eredetének szociális jellegét, annak eredménye, az új tanterv szintén szociális elveken nyugszik, kielégíti a különböző társadalmi osztályok és vidékek szükségletét.

Pædagogiai szempontból egy nagy fogyatkozást kell az új francia tantervben és a francia iskola tanításában kiemelni: ez a koncentráció és bizonyos fokig a pædagogiai szellem hiánya. A tantárgyak megválasztásában, csoportosításában a szociális szempont uralkodik. Pædagogia és szociálizmus nem kizáró fogalmak, de a szociális pædagogia még fejlődése kezdetén van (Natorp) és távol attól, hogy egy iskolarendszerben testet öltessen. A tananyag elosztására az illető tudomány elágazódása, korszakokra oszlása, volt döntő. A tantárgyak egymás mellé rendelésének szempontja, a tananyagnak a gyermeki lélekhez való alkalmazkodása és egy középpontra irányítása sajnos nincs meg az új tantervben. A francia gyermek gyorsabban fejlődik, élesebb eszű, mint néhány északi vagy keleti nép ugyanolyan korú tanulója és némely vidéken, pl. Toulouseban feltűnő gyors és biztos észjárást mutat, de sok olvasmány reá nézve is túlnehéz és az összefüggéstelen tárgyak tömege túlterhelést eredményez. Számos példa közül csak egyet emelek ki. A harmadik gimn. osztályban Racine Athalie-ját tárgyalják, ugyanott Cicero bölcséleti művét az öregségről (De Senectute) fordítják, újkori történelmet és geológiát tanulnak; a francia és latin olvasmány korai tizenhárom éves fiúkra nézve, az újkori történelem és a rendszeres geológia sem ebbe az osztályba illő. Egy kiváló francia tanár is csak kényszerűségből olvastatta Rousseau Emil-jét az ötödikben. Az egyes tudományágak közt lévő vonatkozásra a szaktanárok nincsenek tekintettel és részletes utasítások híján a tanterv sem ad semmiféle útmutatást. A gyakorlatban mily kevésbé veszik figyelembe, azt alább lesz alkalmam kiemelni az egyes tárgyak tanítására vonatkozó jelentésében. Miután a francia tanárok képesítése a francia és latin, valamint a történelmi és földrajzi csoporttól eltekintve rendszeren egy tárgyra vonatkozik, az egyes osztályokban folyó munka annál inkább eldarabolódik. A miniszteri rendelet csak a latin és francia egy kézben hagyására és a francia nyelvtanból vagy irodalomból képesített tanárok órabeosztására nézve ad útmutatást. A pædagogiai szellem tehát az egyes osztályokban folyó tanításból hiányzik és sem tanárok, sem igazgatók ezzel nem gondolnak. Egyetemi tanárok, akik a német pædagogia szellemét ismerik, kezdik hangoztatni ezt a hiányt és a tanárképzés átalakulásától várják a pædagogiai szellem behatolását a középiskolákba.

(l. Richard bordeaux-i tanár az érettségiről, Chabot lyoni tanár előadása a tanárképzésről).

A francia középiskolákban kiváló szaktanítás folyik, de nem egységes szellemben. A tanulóknak az iskola is felkelti és serkenti a tehetség egyik vagy másik irányában való megnyilatkozását. A dolgok egyetemes vonatkozásaira, a tudományok összefüggésére való tekintet nélkül halad az így nevelt ifjú a korán választott szaktudomány mezején, ahol kedvező körülmények közt meglepő eredményt ér el. Beleilleszkedik a francia társadalom gépezetébe és ott megállja helyét. De ebből ered a francia társadalom sok fogyatkozása. Az egyének a saját szakjukon kívül eső dolgokról felületesen ítélnék, szavak, üres eszmék után indulnak és a gépezetből kiszakítva, önállóan cselekedni nem képesek. Ha a szaktanítást mégis az iskola egy kiváló vonásának tekintem, azt azzal a megszorítással teszem, hogy az erős szakszerűség egyetemes szellemmel, tágabb látókörrel párosulhat és más nép körében talán káros hatás nélkül érvényesülhet. A középiskolai tanárok kiváló szakképzettsége adja meg a francia iskolának másik sajátos jellegét. A tanárvizsgálat szigorú tudományos munkát kíván; főképp az «agrégation concours»-ja biztosítja a francia iskolák számára a kiváló tanerőket. A legutóbbi évekig a tudományos képzettségen kívül pædagogiai ismereteket nem is követeltek. A reform óta alakult át az «École normale» pædagogiai intézménynyé és szerveztek a vidéki egyetemeken pædagogiai tanfolyamokat. Minden tanártól megkövetelnek gyakorlati időt, amely két hónaptól egy évig terjed. Ennek eredménye még nem látszik meg. A fiatal tanár pædagogiai kérdések iránt ritkán érdeklődik. Az egyetemen elsajátítja szaktudományát és ezzel lép a középiskolába, ahol zavartalanul halad a megkezdett irányban. Az egy szakban való kiválásnak köszönheti Franciaország sok kitünő nagy emberét és talán ez felel meg leginkább egyéni jellemének. Ritka a Berthelothoz, Renanhoz hasonló szellem.

A közoktatásban az az elv uralkodik, hogy az iskolai tanítás eredményessége a kiváló tanár munkájától függ, nem utasítások és rendeletek tömegétől vagy bürokratikus ellenőrzéstől. Az adminisztráció elválasztása folytán minden tehetség érvényesülhet a maga helyén. A tanári működés teljes elismerésben részesül, és kiválóbb tanerők rövid időn belül Párisba

vagy Versailles-ba jutnak, ahol magasabb fizetést élveznek. De nagyobb vidéki középpontokban is sok kiváló tanár van és a toulouse-i liceum igazgatója büszkén említette, hogy minden tanára agrégé. A tanári fizetések rendszere újabban nem módosult, ezért a fizetési táblázatból csak néhány adatot idézek*: a liceumok és kollégiumok tanárai hat rangosztályba vannak sorolva és képezítésük szerint több kategóriára oszlanak. Vidéki tanintézetekben a liceumi végleges rendes tanárok fizetése 3200—5200, a nem véglegeseké 2800—4800 frank közt váltakozik (Párisban a véglegeseké 5000—7500, a nem véglegeseké 4500—6000 frank). A rajztanárok 2000—2600, a tornatanárok 1200—1800 frankot élveznek (Párisban 3000—4000, illetve 1600—2400 frankot). A vidéki kollégiumok tanárai 2500—3700 frank fizetést húznak (a párisiaké a liceumokéval egyenlőt). Az igazgató a tanári fizetésen kívül agrégáció címén pótlékot kap.

A középiskolák jellege és kormányzata lényegében az új renddel nem változott. A lényegtelen módosításokat az iskola belső életének jellemzésénél fogom érinteni. A szaktanítással kapcsolatban azonban egy sajátos francia intézményre kell rámutatnom: ez az országos szakfelügyelők intézménye, amelyről a francia miniszter idézett levele is megemlékszik. A köztársaság X. évének floreal (11-én 1802 május 1.) kelt közoktatási törvény szervezete. A módosítására vonatkozó kérdés szerepelt az 1899-iki enquete kérdőívén és legjellemzőbb talán a tanári körök véleménye. A liceumi tanárok azt az óhajt nyilvánították, hogy a régebben szolgáló tanárokat a szakfelügyelő ne látogassa meg minden évben, a kollégiumokat azonban többször keresse fel. A szakfelügyelők kinevezésére nézve hangsúlyozták, hogy állandóan a kiváló középiskolai tanárok köréből választassanak és mindenkép tiltakoztak az ellen, hogy ezt a tisztet egyetemi tanárok lássák el. A miniszter idézett levele tényleg elrendelte a *szakfelügyelők számának* emelését, hogy minden liceumot és kollégiumot minden évben meglátogathassanak, (például a modern nyelveknél Potel tanár kinevezésével kettő helyett három van). Hatáskörükön nem változtatott. Feladatuk bizonyos meghatározott szakmában kifejtett tanári működést és ennek eredményét az egész országban megfigyelni. Külön szak-

*. 1903 dec. 29-iki miniszteri rendelet.

felügyelők vannak a klasszikus nyelvekre és a franciára, a modern nyelvekre, a természettudományokra, sőt az adminisztrációra vonatkozólag is. Kívülök minden főigazgatóság területén középiskolai tanfelügyelők is látogatják a liceumokat és kollégiumokat, de csak általános pædagogiai és didaktikai szempontból tesznek megfigyeléseket. A szakfelügyelők azonban beutazzák az egész országot, minden évben más és más tankerületet látogatnak és a tapasztaltakról jelentést tesznek a miniszternek. Így megismerik működésük közben az egyes tanárokat és január 1-én az előléptetések, a tanév végén az áthelyezések jelentéseik, illetőleg a minősítési táblázatra vezetett véleményük alapján történnek. Nagy befolyásukat a személyi ügyekben méltányosan, a tanári karok megalégedésére gyakorolják. A tanárság ugyan nyilvánította azt az óhaját, hogy a minősítési táblázat ne legyen titkos, bárki betekintést nyerhessen, de ez nem vonatkozhatik a szakszerű minősítésre; mert az országos szakfelügyelő összes kifogásait az illető tanárral négy szemközt közli, az orvoslás útját megjelöli és általános benyomásait az összes szaktanároknak előadja.

A reform ötödik évében, a tanári karok lényeges változása nélkül is már az új tanterv szellemében, módszerével folyik a tanítás, egyéni módosításoktól eltekintve, az egész országban meglehetősen egyformán. A tanterv gyors és eredményes végrehajtása egyedül a szakfelügyelők érdeme; azért tartottam szükségesnek működésüket a reformmal kapcsolatban ismertetni. A tanterv egyes tantárgyak módszerében határozott álláspontot foglal el és ez az országos szakfelügyelők álláspontja, akik a bel- és külföld didaktikai mozgalmainak ismeretével, ha nem is egyedüli szerzői, de fogalmazói a tanterv szövegének. Hogy a szavak testet öltsenek, legfőbb gondjukat teszi és erre minden eszközt felhasználnak. Az új tanterv életbeléptetése idején az egyes tankerületekben a modern nyelvek direkt módszeréről előadásokat tartottak; a tanárokat önmunkásságra, hiányok pótlására serkentik; a tehetséges tanerőket vidéki kis iskoláktól nagyobb iskolákhoz helyeztetik, ahol megfelelő működési terük nyílik és így az egyes iskolák fejlődését, a tanárok továbbképzését előmozdítják. A tanárookra nem hatalmi eszközökkel, önkénnyel hatnak, hanem a tudományos pædagogia meggyőző erejével és személyi kiválóságukkal. Az országos szakfelügyelők

intézménye ellenértéke a francia iskola sok fogyatkozásának, biztosítja az iskolák tudományos jellegét, anélkül hogy veszélyeztetné a tanár egyéni függetlenségét.

Nem érintetem az iskolák berendezésének kérdését, mert ebben nem az 1902-iki reform, hanem az iskolahigiénia fejlődő követelései okoztak koronként lassú átalakulást. Állami iskoláinkat a francia iskolákkal egybevetve, a következőkben foglalhatom össze tapasztalataimat.

A francia középiskola új törvénye történelmi fejlődés eredménye, a magyar középiskolát is csak történeti alapon lehet tovább építeni. Figyelembe veendő a kor társadalmi szükséglete és a jövő iskolájának számolnia kell a szocialis fejlődéssel. Az iskola tagozódásában jusson ez kifejezésre, amint nyilvánul a francia iskola tervében, s ne zárja ki a fejlődőképességet és az alkalmazkodást, mert a tanterv gyakori megbotlygatása a kulturára veszedelmet hoz. A francia középiskola jellegét, kormányzatát, rendtartását a magyar középiskola sajátos fejlődése folytán át nem vehetjük. E téren sok tekintetben nálunk egészségesebb elvek érvényesülnek. De a tanítás eredménye szempontjából rendkívül égető kérdés a zsúfoltság megszüntetése, amit Franciaország elért. A tanárhiány ma már nem áll ennek útjában és aránylag csekély anyagi áldozattal megvalósítható. Az oktatás szempontjából kívánatos volna a szakszerű tanítás eredményességének fokozása, ami a tanárképzéssel függ össze és egyes tárgyakban, például a természet-tudományokban több gyakorlatiasság.

Az érettségi vizsgálat új rendjéről véglegesen még nem ítélnünk, de fenntartása mellett nyilatkozott a francia nemzet többsége. E vizsgálat sajátos viszonyainknál fogva maradjon továbbra is a mi középiskoláink körében középiskolai tanárokból alakított vizsgálobizottság kezében. Középiskolai tanárok közreműködése a francia baccalauréat-nál a közvélemény szerint haladásnak és kedvező módosításnak tekintendő. Az érettségi bizonyítvány egységes jogosítása az 1883. XXX. t.-c. egy pontjának megváltoztatásával elérhető és nem kell megdönteni a törvény elvi kijelentését, hogy a gimnázium általános műveltséget «minden irányú humanisztikus, főleg az ó-klasszikai tanulmányok segélyével, a reáliskola pedig főleg a modern nyelvek és természettudományok tanítása által» nyújthat.

Minden reformmal egyidőben, sőt azt megelőzve kell a tanárképzést megfelelően átalakítani. Tanárjelöltjeinktől több szakismeretet lehetne követelni, a képesítést talán szűkebb körre szorítva, ami nem zárja ki a később megszerzendő pædagogiai képzettséget. A tanár tudása az a forrás, amely az iskolát élteni, a pædagogiai ügyesség csak szabályozó mű, amely a forrás vizének irányt szab, felesleges idő és erőpazarlástól kimél meg. Ha szaktudományuknak és az iskolának élő kiváló tanári karunk van, felesleges a kerékkötőként ható ellenőrzés. A tanári működésben több függetlenséget és önállóságot kell biztosítani, ami szembetűnő a francia tanári karnál. A tanári működés méltatására, bírálására azonban szervezni kellene az országos szakfelügyelők intézményét, megtartva, a létező tankerületeket és főigazgatókat, csupán hatáskörüket változtatva meg. Bármilyen volt a tanügyi köreinkben többször felmerült eszme megvalósításának akadálya, lassanként elkerülhetetlenné válik. A mai rendszer a tanári működés elbírálására képtelen és számos igazságtalanság forrása; középiskoláink pedig megsínylik, mert nélkülözik az egységes tudományos szellemet, a fejlődés egyetlen biztos alapját.*

Dr. KARL LAJOS.

* A szerző az elmúlt iskolai évet Franciaországban töltötte. Ez a tanulmány szakjelentésének egy részlete.